

3. Инвестиции и финансиране на иновациите

Инвестициите в иновации представляват изразходваните средства за създаването (или адаптирането) на иновационен, технологичен и/или научен продукт в страната. Основен техен елемент и измерител са разходите за научноизследователска и развойна дейност (НИРД). Инвестициите в иновации зависят от функционирането на цялата иновационна система, но са най-тясно свързани с наличието на разнообразни механизми и инструменти за финансиране, включително рисков капитал. Преките финансови ангажименти на правителството в НИРД правят тази област важен стълб на националната иновационна политика.

Публично финансиране на науката и иновациите

Финансирането на НИРД и на иновациите в България се осъществява чрез преки субсидии от бюджета, непряка бюджетна подкрепа, финансови схеми в рамките на Кохезионния и Структурните фондове, финансиране по европейски програми и частно финансиране от страна на банките и бизнеса.

Преки субсидии от бюджета включват институционално финансиране за БАН и университетите, трансфери към министерствата, в чиито структури има научни организации, програмно ориентирано финансиране за фонд „Научни изследвания“ и проектно финансиране за Националния иновационен фонд.

Непунктата бюджетна подкрепа е под формата на членски внос в различни международни програми, каквито са Седмата рамкова програма на ЕС за научни изследвания и технологично развитие и Рамковата програма за конкурентоспособност и иновации. За периода 2007 – 2013 г. финансова подкрепа от Кохезионния и Структурните фондове за развитието на науката и иновациите се предоставя чрез оперативните програми „Развитие на човешките ресурси“ и „Повишаване на конкурентоспособността на българската икономика“.

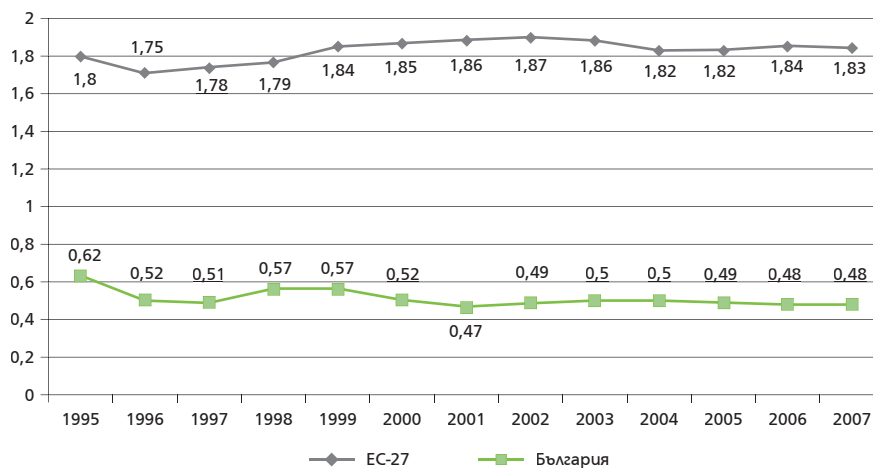
Европа остава далеч от целите на Лисабонската стратегия, свързани с финансирането на научноизследователската и развойната дейност. Делът на инвестициите в НИРД от 1,83% от БВП е значително под предвижданите 3%. С най-висок интензитет на разходите за НИРД – над 3% от БВП, са скандинавските страни, които запазват водещи позиции в европейската класация (Швеция – 3,63%, Финландия – 3,38% за 2008 г.), следвани от Дания (2,54%), Германия (2,53%) и Австрия (2,64% за 2008 г.).

От групата на новите страни членки най-бърз растеж на средствата, отделени за НИРД, регистрират Словения и Чехия, които през 2007 г. достигат съответно 1,53% и 1,54% от БВП, което ги доближава максимално до средноевропейското равнище по този показател. Кипър, България и Словакия изразходват по-малко от 0,5% от БВП за НИРД.

За периода 1998 – 2007 г. разходите за НИРД на ЕС-27 са нараснали с 2,2%. **Промяната за България е с почти 16% в посока намаление.**

Германия, Франция и Великобритания формират две трети от ин-

ФИГУРА 41. ИНВЕСТИЦИИ В НИРД, % ОТ БВП

Източник: Евростат, 2009.

вестициите за НИРД в абсолютен размер при средно нарастване на годишна основа от около 2%. Най-голямо увеличение на абсолютен размер на изразходваните средства отчитат Румъния и Естония (повече от 20%), което намира отражение и върху техния относителен дял в рамките на БВП (до 0,54% за Румъния и до 1,19% за Естония за 2008 г.). Данните са показателни за усилията, които двете страни правят, за догонване на средноевропейските равнища и за постигане на целите от Лисабон.

Друга основна част на усилията на европейските страни е свързана с промяна в структурата на разходите за НИРД по институционални сектори. През 2005 г. 54,5% от общото финансиране за НИРД се осигурява от бизнеса, което е под предвидените в Лисабонската стратегия две трети.

В дъното на класацията през 2006 г. са Кипър (15,9%), Литва (24,5%), Румъния (30,4%, които спадат до 26,9% за 2007 г.), България (30,6%) и Гърция (31,1%) с най-

ниска степен на участие на бизнеса във финансирането на НИРД.

За ЕС-27 висшето образование е вторият по значимост сектор като източник на инвестиции в НИРД след бизнеса. В редица държави, между които България, Румъния, Унгария, Полша, Словения, Словакия, Русия и Китай, водещ сектор при финансирането на НИРД остава държавата, предимно поради интервенционистичните традиции при провеждане на държавна политика, включително в областта на научната и изследователската дейност.

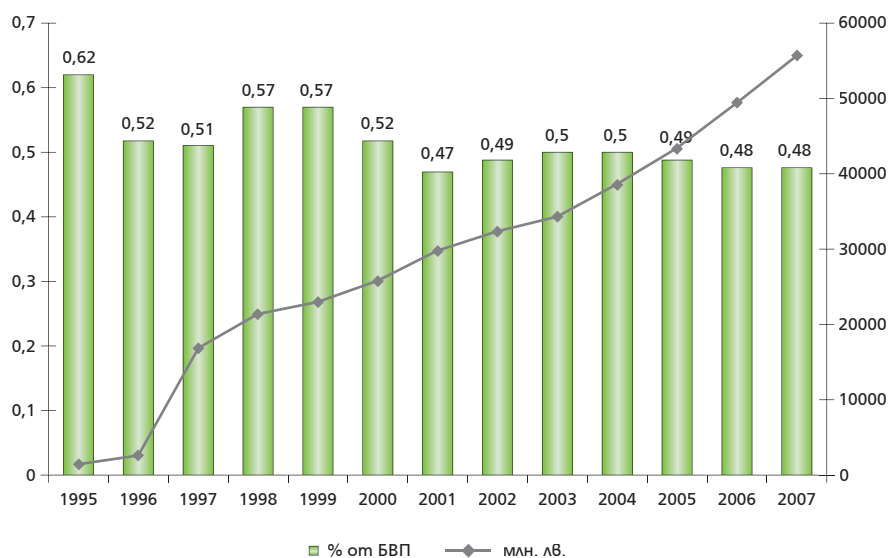
Извън ЕС бизнесът остава най-силно въввлечен в създаването на ново знание и неговото последващо приложение. В Япония 76% от дейностите в областта на НИРД се финансират от бизнеса, за САЩ този дял е 64%. Китай отбелязва равнища, близки до развитите страни (67%).

В България **структурата на разходите по икономически елементи през 2006 г. остава неблагоприятна** въпреки минималното подобрене през последния десетгодишен период. Текущите разходи представляват 88,9% от общите разходи за НИРД, докато за придобиване на дълготрайни материални активи (ДМА) се отделят едва 11,1% (отстъпление с 1% спрямо предходната година).

Фонд „Научни изследвания“ (ФНИ)

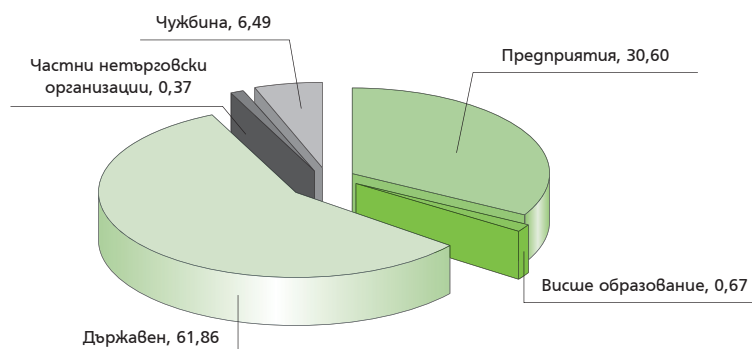
Тенденцията на нарастване на проектното за сметка на институционалното финансиране в България се съпровожда от значително увеличаване на размера на публичните средства за наука. Бюджетът на ФНИ за 2008 г. е 60 млн. лв., което представлява почти четирикратно увеличение спрямо предходната 2007 г.

ФИГУРА 42. РАЗХОДИ ЗА НИРД В БЪЛГАРИЯ

Източник: НСИ, 2008, Евростат, 2009.

ФИГУРА 43. СТРУКТУРА НА РАЗХОДИТЕ ЗА НИРД ПО ИНСТИТУЦИОНАЛНИ СЕКТОРИ, %, 2006

Източник: Евростат, 2009.

(15,9 млн. лв.). Целта е разходите за НИРД като дял от БВП да се увеличават ежегодно с минимум 0,1 п.п. спрямо техния размер за предходната година до достигане на 1% от БВП през 2013 г. Прегвидените средства за ФНИ за 2009 г. са 100 млн. лв. През 2008 г. съотношението институционално – програмно финансиране достига 50:50 (при 90:10 за 2004 г.).

В България преобладаващата част от научните изследвания се осъществява в публичните на-

учни организации – Българската академия на науките, Селскостопанската академия и университетите. Тяхното финансиране в голямата си част е институционално. Проектното финансиране като дял от ресурсите на тези структури е все още малко. Въпреки многообразието на научноизследователски организации и университети в страната се оформя тенденция средствата, разпределяни на базата на конкурсен принцип чрез фонд „Научни изследвания“, да се усвояват от

малко на брой научни формирова-ния, които успешно комбинират различни източници на финансиране – публични и частни; на различни равнища – национално, регионално, европейско. Все още са малко частните структури, провеждащи научни изследвания, и са силно ограничени онези от тях, които ползват или търсят научни услуги.

Национален иновационен фонд

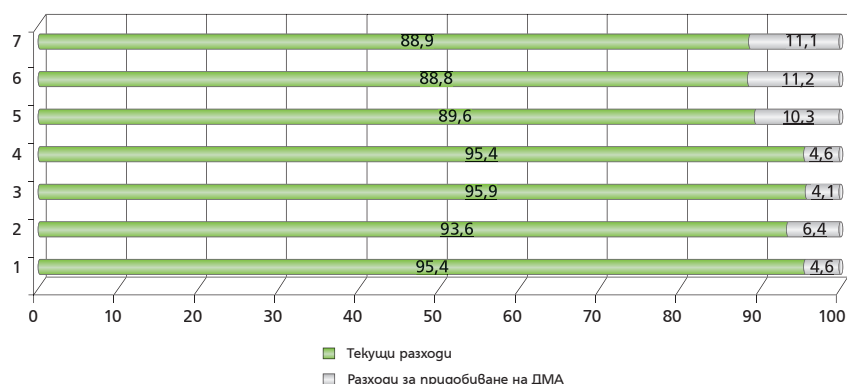
Националният иновационен фонд е създаден в изпълнение на Иновационната стратегия на Република България. Потенциални бенефициенти на предлаганата финансова подкрепа са всички производствени предприятия, които обновяват продуктовете и технологичната си структура, насочени към утвърждаване и разширяване на съществуващите им пазарни позиции, както и към навлизане на нови пазари.

За първите четири конкурсни сесии от 2005 г. са сключени 320 договора. Договорената субсидия е на стойност над 48 млн. лв. Предвид правилата на НИФ бизнесът да съфинансира 50% от общата стойност на одобрените проекти в резултат на подкрепата на фонда са осигурени инвестиции за иновационна дейност в размер на около 100 млн. лв.

Петата конкурсна сесия на НИФ е подчинена на въведените през април 2008 г. изменения на конкурсните правила, по-важни от които са:

- надбавките за малки предприятия към базовото равнище от 50% на помощта за научноприложни изследователски проекти достигат 20% при 10% за предходните сесии;
- в рамките на технико-икономическите проучвания се въвеждат две категории за да-

ФИГУРА 44. СТРУКТУРА НА РАЗХОДИТЕ ЗА НИРД ПО ИКОНОМИЧЕСКИ ЕЛЕМЕНТИ

Източник: НСИ, 2008.

КАПЕ 8. ПРОГРАМНИ ОБЛАСТИ И ИНИЦИАТИВИ НА ФОНД „НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ“ ПРЕЗ 2008 Г.

Фонд „Научни изследвания“ работи по 16 конкурсни схеми. В откритите процедури през 2008 г. са подадени 1050 проектни предложения (20% повече в сравнение с 2007 г.) с вносителите висшите училища, институтите на БАН, Селскостопанската академия, нестопански организации и търговски дружества. Прогнозната средна стойност на проектите, подадени през 2008 г., е около 200 000 лв. През същата година за първи път е обявен конкурс за центрове за върхови постижения с цел окрупняването на научната инфраструктура и съсредоточаването на научен потенциал в няколко големи научни институции. Друг нов момент в работата на фонда е обявеният за първи път конкурс за интегрирани научни звена към университетите за провеждане на комплексни дейности – научна, учебна, дейности за технологично развитие и иновации. Сериозен акцент през 2008 г. е развитието на човешките ресурси в областта на науката. Обявени са 6 конкурса, насочени към подкрепа на научната кариера и квалификацията на млади и утвърдени учени. Нов момент за 2008 г. е конкурсът, подкрепящ фундаменталните научни изследвания „Идеи“, който позволява стимулиране на новаторски и оригинални изследвания, създаващи нови възможности за развитието на дадена научна област.

Източник: Министерство на образованието и науката.

чи – промишлено развитие и експериментално развитие;

- увеличава се помощта за изпитванията: за МСП от 50% на 75% и за големи предприятия – на 65%.

Повишеният интерес на фирмите към конкурсите, обявени по ОП „Конкурентоспособност“, и несвоевременното информиране

от страна на Изпълнителната агенция за насърчаване на МСП за методиката за изготвяне на финансовите отчети станаха причина за намаляването на броя на подадените проекти през 2008 г. (участват 123 проекта, с 26,8% по-малко от 2007 г.). По административно несъответствие отпадат 30 проекта, а поради несъответствие с капацитета на екипа

и допустимостта на проектната идея – сгузи 32 проекта. С повече от 60 точки са оценени 61 проекта (по 100-точкова система) и са поканени да сключат договори за финансиране от фонда. От тях 49 проекта са по приоритетни области и се разпределят, както следва:

- информационни и комуникационни технологии – 21 проекта;
- приборостроене – 4 проекта;
- биотехнологии, фармация, химия – 12 проекта;
- нови материали и нанотехно-

логии – 6 проекта;

- екотехнологии и третиране на отпадъци – 3 проекта;
- енергоспестяващи технологии и възобновяеми енергийни източници – 3 проекта.

Одобрените субсидии за проектите възлизат на 12,3 млн. лв., което представлява с 58,6% по-малко от предходната година. Средната субсидия за един проект е 201,6 хил. лв., което е с 23% повече спрямо 2007 г. и се дължи предимно на увеличени-те добавки към помощта.

Националният иновационен фонд е обявен от Европейската комисия за една от четиригесетте „добри практики“ за 2006 г. като пример за подкрепа на предприятията от страна на държавната администрация. В Законодателния акт за малкия бизнес (Small Business Act) на Европейската комисия от юни 2008 г. НИФ е посочен като добра практика за подпомагане на иновациите на малките и средните предприятия и е единственият споменат български проект⁴⁰.

България в Европейското изследователско пространство

Присъединяването на България към рамковите програми на Общността практически разчупи съществуващата рамка на изпълнение на научни програми, откри нови възможности за работа по научни проекти, достъп до съвременна научна апаратура и трансфер на знания, опит и интелектуален потенциал. Рамковите програми осигуряват утвърждаването на науката като база за повишаване на конкурентоспособността. Те се използват като основен инструмент за изграждането на Европейското изследователско пространство и по същество са начин за управление на научните изследвания.

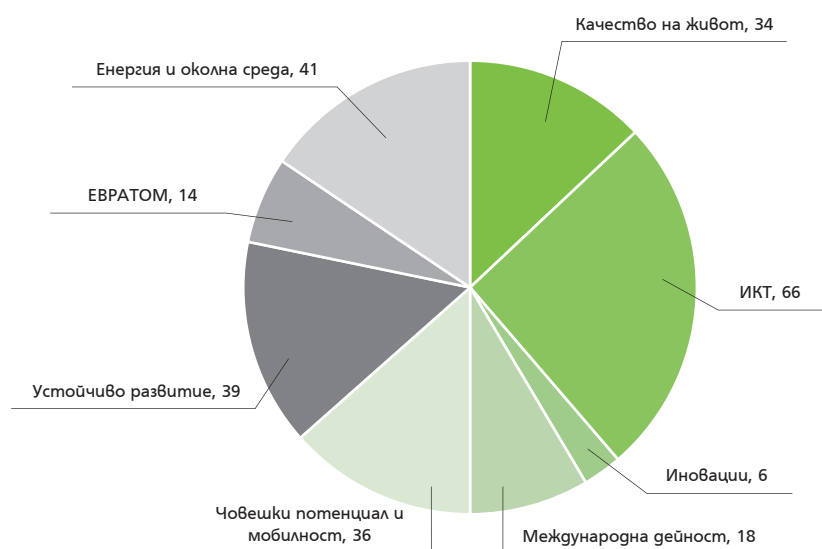
България е натрупала опит с участието си в три рамкови програми – пета, шеста и текущата седма.

Пета рамкова програма

Профилът на България в Петата рамкова програма (5 РП) се характеризира със:

- Финансиране на 254 проекта с участие на Европейската комисия в размер на 22 млн. евро.
- Най-голяма проектна активност по програмите „Устойчиво развитие“, „Информационни и комуникационни технологии“ и „Човешки ресурси и мобилност“. Сравнително малък брой проекти са подадени по хоризонталните програми, каквито са иновации и международна дейност.

ФИГУРА 45. ПРОЕКТИ С БЪЛГАРСКО УЧАСТИЕ В 5 РП, БРОЙ

Източник: Министерство на образованието и науката, 2008.

⁴⁰ Мисли първо за малките! Законодателен акт за малкия бизнес в Европа, Брюксел, 25 юни 2008, IP/08/1003.

- Балансирано участие по типове институции. БАН има 90 финансирани проекта, висшите училища – 80, частният сектор – 84 проекта.

Шеста Рамкова програма

Шестата рамкова програма (6 РП) цели изпълнението на задачите, произтичащи от чл. 169 от Законодателния акт на Общността, подписан в Амстердам. Той постулира укрепване на научно-технологичната база на икономиката на Общността и насърчаване на съвременните научни и технологични изследвания, насочени към постигането на конкурентоспособни научни продукти на международния пазар.

Като основен инструмент за изграждане на Европейско изследователско пространство програмата има следните характеристики:

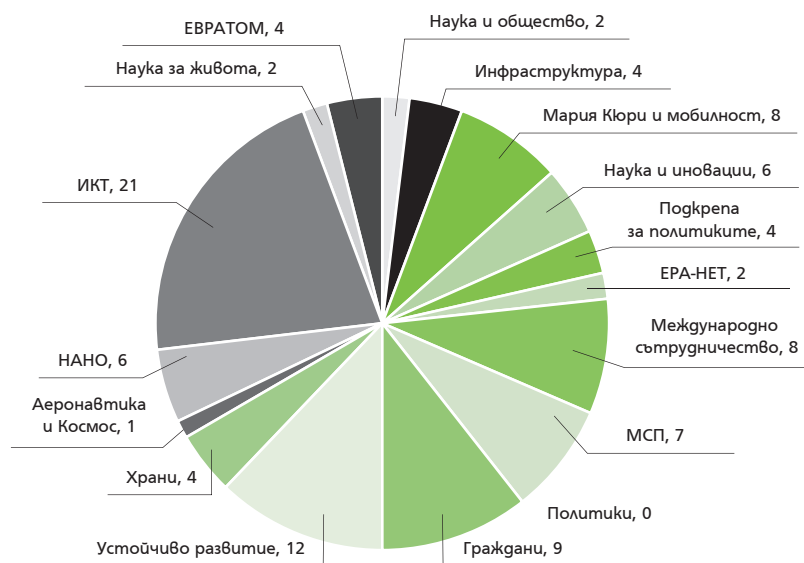
- концентриране на научните усилия в минимален брой стратегически тематични направления;
- изграждане на критична маса от научен потенциал;
- олекотяване на процедурата за оценка.

Рамковата програма е изградена върху три основни блока със специфични мерки:

Първи блок. Насочени стратегически изследвания на Общността и тяхното интегриране чрез дейности в седем приоритетни области: геномика; информационни и комуникационни технологии; нанотехнологии и наноматериали; устойчив икономически растеж; авионавтика и Космос; качество на храните; гражданско общество и управление.

Втори блок. Структуриране на Европейското изследователско пространство чрез дейности в

ФИГУРА 46. УЧАСТИЕ НА БЪЛГАРИЯ ПО ПРИОРИТЕТНИ ОБЛАСТИ НА 6 РП

Източник: Министерство на образованието и науката, 2008.

областите: иновации; мобилност на научнокадровия потенциал; уникална научна инфраструктура; общество и наука.

Трети блок. Укрепване на основите на Европейското изследователско пространство чрез координация и допълващи дейности в областта на научните изследвания по научни програми (национални и транснационални) и подкрепящи мерки.

Достъпът на университети и научни звена, малки и средни предприятия, големи фирми и нестопански организации го програмата е отворен. Дейностите включват не само изследвания, но и разпространение на знания, анализ на икономическата и социалната ефективност след тяхното осъществяване, включително оценка на факторите за успех.

В Шестата рамкова програма България участва в 341 проекта с 451 български участници. В България са постъпили **39 320 355 евро** под формата на финанси-

ране за научноизследователски проекти (при членски внос за периода 17 млн. евро).

Анализът на участието на България в Шестата рамкова програма очертава следните тенденции:

- След официалното присъединяване към програмата се наблюдава съществен ръст на привлечените средства по години (възстановен е напълно членският внос за участие).
- Разпределението по привлечен финансов ресурс между различните институции е сравнително балансирано по тип на участващи институции: Българска академия на науките: 156 участия (малко над 15 000 000 евро); университети: 123 проекта (малко над 13 000 000 евро); индустрия: 58 проекта (приблизително 6 000 000 евро); други организации (вкл. и Национален център за аграрни науки; неправителствен сектор; държавни институции; общини) – 114 проекта (над 7 000 000 евро).

- Балансирано е участието и в различните тематични приоритети. Като особено успешно и със значителен качествен потенциал се очертава направлението „Информационни и комуникационни технологии“, в чиито рамки фирмите регистрират най-голям брой успешни проекти. Добро представяне на университетските и научните структури има в тематичните програми „Устойчив растеж и околна среда“ и „Качество и безопасност на храните“.

По отношение на участието и полученото финансиране по Шестата рамкова програма се наблюдава много **силен дисбаланс на регионално равнище**. Почти 86% от всички проекти с българска координация или участие по Шестата рамкова програма (27 млн. евро финансиране) са съсредоточени в Югозападен район за планиране.

Седма рамкова програма

Седмата рамкова програма на ЕС за научни изследвания, технологично развитие и демонстрационни дейности (7 ПР) подкрепя провеждането на върхови научни изследвания в нововъзникващи области на знанието. Чрез програмата се насърчава обвързването на научната политика с другите политики на Общността – заетост, регионално развитие, конкурентоспособност и иновации, за да се гарантират допълняемост и синергия между тях. Програмата е насочена към изграждане на интегрирано Европейско изследователско пространство и постигане на дълготраен и устойчив икономически растеж – цел, която се реализира в рамките на четири специфични подпрограми:

- Сътрудничество – провеждане на научни изследвания в приоритетни области.

ТАБЛИЦА 12. ФИНАНСИРАНЕ ПО 6 РП ПО РАЙОНИ ЗА ПЛАНИРАНЕ

Район за планиране	Финансиране в % от общото финансиране по 6 РП
Северен централен район	1,65
Североизточен район	6,00
Северозападен район	0,63
Югоизточен район	2,67
Югозападен район	85,95
Южен централен район	3,10

Източник: Министерство на образованието и науката, 2008.

- Идеи – изследвания в нови и/или нововъзникващи области.
- Хора – развитие на човешките ресурси.
- Капацитети – изграждане на научен потенциал в Европа.

Резултатите за участието на страната в първата конкурсна сесия и следващите схеми могат да се обобщят, както следва:

- 950 участници от България в около 350 подадени проекта.
- Участие на български организации в 104 одобрени за финансиране проекта на стойност над 16 млн. евро. Университетите имат одобрени 47 проекта на стойност около 5,3 млн. евро. Финансираните проекти на научните организации (от които 3 проекта за Селскостопанската академия и 35 проекта за Българската академия на науките) са на обща стойност около 4,5 млн. евро. Непубличният сектор участва с 32 проекта на стойност приблизително 5,2 млн. евро.
- По предварителни данни към края на 2008 г. привлечените средства надвишават 25 млн. евро за успешни български участия в 180 проекта по Седмата рамкова програма.
- Силно присъствие на непубличния сектор, включващ фирми, специализирани асоциации и неправителствени органи-

зации, което е високо оценено от Европейската комисия.

- Добро присъствие в тематичните направления „Информационни и комуникационни технологии“; „Социални и хуманитарни науки“; „Енергия и здраве“.

От анализа на участието на България в Седмата рамкова програма могат да бъдат изведени **отрицателни тенденции спрямо предходните програмни схеми** с уговорката, че тези заключения се основават на първичен набор от данни, недостатъчен за качествена оценка на участието на страната.

Откроява се много **ниският процент на участие и съответно на успеваемост в програмите за развитие на човешкия потенциал**. Възможни причини са затрудненият достъп до програма „Идеи“; високите критерии за допустимост (особено за утвърдени учени); недостатъчният брой млади хора, които имат интерес за научно развитие и кариера; малкият брой проектни предложения от българска страна по голяма част от схемите на програма „Хора“; липсата на атрактивна инфраструктура за привличане на чуждестранни учени за средносрочни визити. До момента има относително добро представяне в две научни

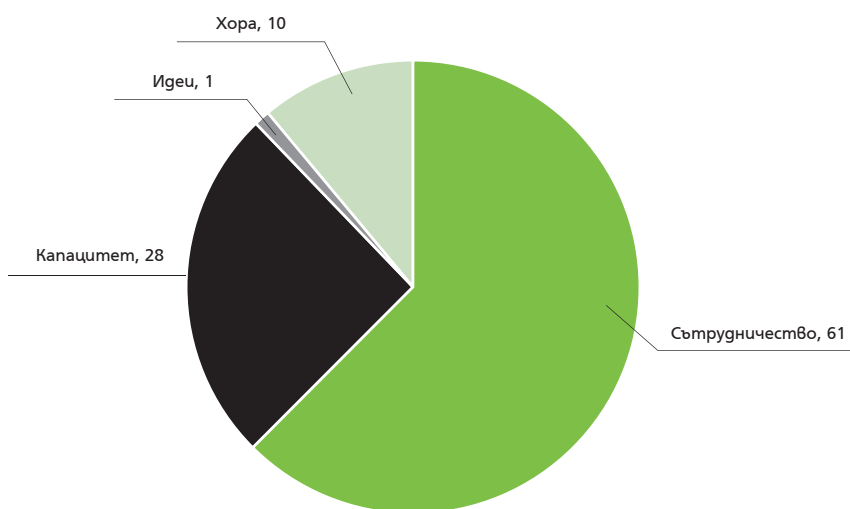
направления, част от подпрограмата „Сътрудничество“ – „Информационни и комуникационни технологии“ и „Здраве“.

Въпреки че балансът на активност и ефективно участие между университети и хоризонтални научни организации се запазва, нов елемент е **бързото навлизане на институции извън публичния сектор** – МСП, НПО, регионални и местни власти. Това е отчетено като положителен тренд от Европейската комисия, но основен проблем от гледна точка на България остава практическата липса на нови „играчи“ от публични научни институции, които да търсят привличане на нови финансови ресурси за осигуряване на научната си дейност.

Паралелът между участниците в Шестата рамкова програма и първите конкурси на Седмата рамкова програма показва сходство по отношение на участващите и финансираните институции. Като **особено активни могат да се определят 7 института на Българската академия на науките, 4 университета и 2 института на Селскостопанската академия**. Възможни причини за тази специфика на българското участие могат да се търсят в няколко аспекта:

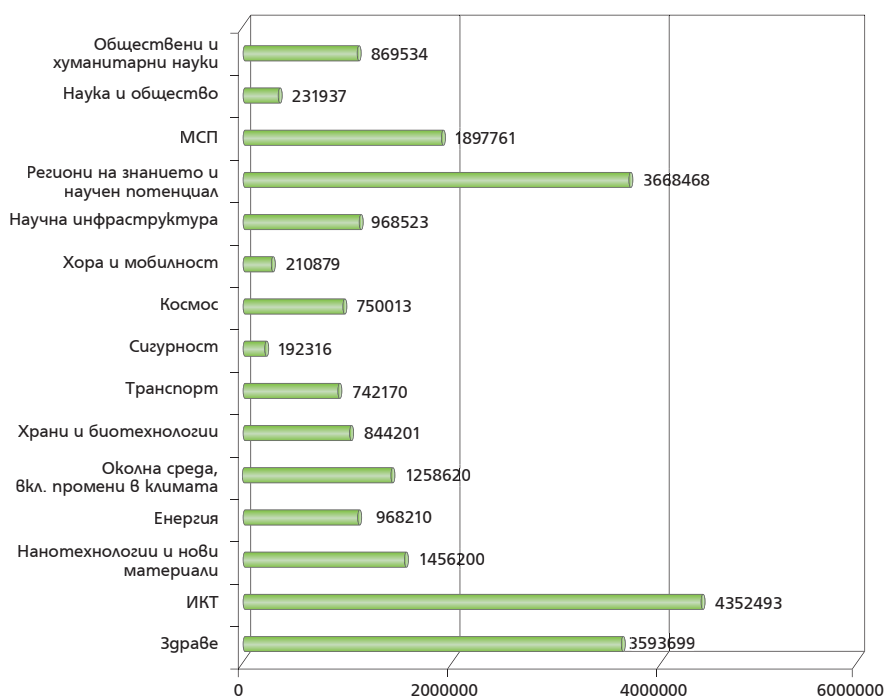
- Не се експлоатира разширяването на тематиките и интердисциплинарността на Седмата рамкова програма. Добра практика на много държави членки е обвързването на тяснонаучни теми като изследвания в областта на околната среда и нанотехнологиите с хоризонталната програма „Наука в обществото“.
- Не се създават нестандартни сътрудничества между институциите – например научни колективи от твърде различни научни области – ИКТ и здраве или нанотехнологии и социални науки.

ФИГУРА 47. УЧАСТИЕ НА БЪЛГАРИЯ В ПОДПРОГРАМИТЕ НА 7 РП, БРОЙ ПРОЕКТИ

Източник: Министерство на образованието и науката, 2008.

ФИГУРА 48. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ФИНАНСИРАНЕТО ЗА БЪЛГАРСКИТЕ УЧАСТНИЦИ ПО ПРИОРИТЕТНИ ОБЛАСТИ, ЕВРО

Източник: Министерство на образованието и науката, 2008.

- Не се експлоатират гостатъчно интензивно контактите и сътрудничествата с асоциираните държави и третите страни.
- Не се познават добре компо-

нентите и административните правила на програмата.

Заедно със стартирането на Седмата рамкова програма Министерството на образованието и

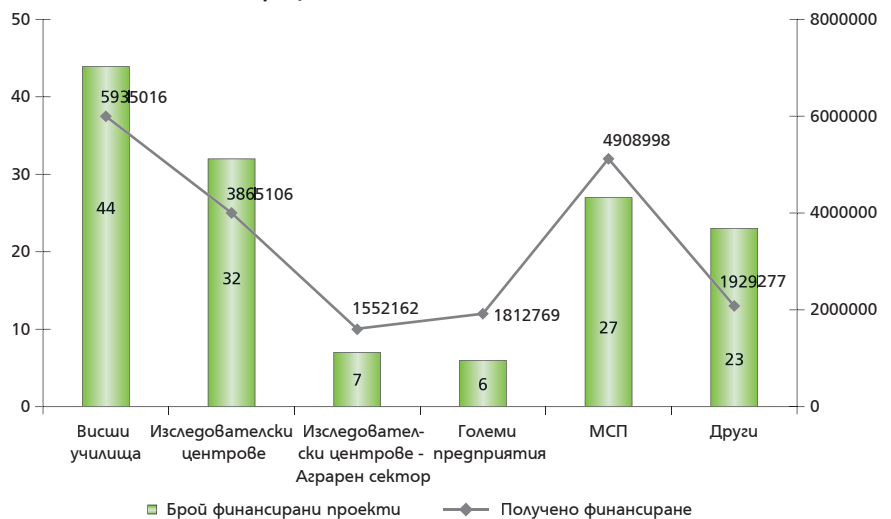
науката реализира **два специфични инструмента за подкрепа на българското участие в Сегмата рамкова програма**. За съжаление тези схеми не се използват ефективно. В рамките на конкурса за **подпомагане на разработването на проектни предложения** за Сегмата рамкова програма средно постъпват по 30 предложения годишно. Допълнително чрез конкурсните схеми на фонд „Научни изследвания“ се предвиждат специфични дейности за изграждане на международни консорциуми:

- в рамките на двустранното сътрудничество биха могли да се предвидят по-нататъшни действия за използване на резултатите за подготовка на научни проекти по Сегмата рамкова програма;
- в рамките на тематичните конкурси и конкурсите, насочени към подпомагане на научните изследвания в държавните висши училища, може да се предвиди използване на ресурс за изграждане на мрежи с чуждестранни партньори.

Рамкова програма на ЕС за конкурентоспособност и иновации

Програмата е нов инструмент на ЕС за насърчаване на иновациите и предприемачеството и има за цел да насърчава конкурентоспособността на европейските предприятия. Нейна основна целева група са малките и средните предприятия. Програмата подкрепя иновационни дейности, включително екоинновации, улеснява достъпа до финансиране и предоставя услуги в подкрепа на бизнеса в европейските региони. Насърчават се по-широкото използване на информационните и комуникационните технологии и развитието на информационното общество. Дейностите са насочени и към повишаване използ-

ФИГУРА 49. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ФИНАНСИРАНЕТО ПО ТИП ОРГАНИЗАЦИЯ, ЕВРО

Източник: Министерство на образованието и науката, 2008.

ването на възобновяеми енергийни източници и енергийната ефективност. Състои се от три програми: „Предприемачество и иновации“, „ИКТ – Подкрепа на политиката“ и „Интелигентна енергия Европа II“, и се реализира през периода 2007 – 2013 г. С финансовата подкрепа на рамковата програма „Конкурентоспособност и иновации“ на ЕС у нас работи мрежата Enterprise Europe Network – България, която е интегрирана информационно-консултантска мрежа в подкрепа на бизнеса⁴¹.

Нови инструменти на Министерството на икономиката и енергетиката

Министерството на икономиката и енергетиката (МИЕ) и Програмата на ООН за развитие обявиха Национален конкурс за насърчаване на инова-

ционната активност на младите хора в България – проект „ТЕХНОСТАРТ“, по който могат да кандидатстват за безвъзмездно финансиране студенти или завършили висшето си образование през 2008 г., които са на възраст до 29 години и нямат регистрирана фирма. На базата на одобрените бизнес планове младежите получават безвъзмездно финансиране от 20 000 лв., като задължителното съфинансиране от страна на бъдещите предприемачи е в размер 10 на сто от безвъзмездната помощ.

МИЕ стартира и схема за подкрепа на трансфера на знания към предприятията (ваучерна схема), насочена към извършване на дейности за предоставяне на технологични знания от висши училища и научни организации („доставчици на знания“) към предприятия с цел да се стимулира връзката наука – бизнес. За финансиране по схемата се допускат проекти, на-

⁴¹ Мрежата включва като пълноправни партньори: Фондация „Приложни изследвания и комуникации“ (координатор), Българска стопанска камара (БСК), Център за иновации – Българска академия на науките (БАН), Бизнес информационен и консултантски център – Сандански, Бизнес център за подпомагане на МСП – Русе, Търговско-промишлена палата – Добрич, Търговско-промишлена палата – Ямбол, Търговско-промишлена палата – Стара Загора, Търговско-промишлена палата – Враца, Търговско-промишлена палата – Пловдив, ГИС-Трансфер център, Българска търговско-промишлена палата (БТПП) – София, „АРК Консултинг“ ЕООД – София.

сочени към решаване на проблеми с приложен характер чрез пригответо на нови знания. По схемата се финансират само разходи за консултантски услуги, предоставяни от доставчика на знание на предприятието бенефициент. След приключване на процедурата за оценка на подадените предложения първоначалният списък включва 80 класирани кандидати. Бюджетът на схемата за 2008 г. е 1 млн. лв.

ОП „Конкурентоспособност“

Оперативната програма „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика 2007 – 2013 г.“ се финансира от Европейския фонд за регионално развитие и от националния бюджет. Индикативният размер на публичните финансови средства по програмата е 1,1 млрд. евро⁴².

Бюджетът за следващите четири открити процедури, пряко ориентирани към подобряване на технологичната база на предприятията и повишаване на тяхната иновационна активност (внедряване на иновативни продукти, процеси и предоставяне на иновативни услуги; покриване на международно признати стандарти; технологична модернизация в МСП и големи предприятия), се увеличи с 88 012 350 лв. и достигна 272 838 283 лв.

Затрудненията по финансовото обезпечаване на работния процес по договорените проекти (осигуряване на необходимото съфинансиране на проектната идея, непризнаване на ДДС разходите и забавяне на плащанията по гранта по време на изпълнението на проекта) наложиха прилагането на съвместен подход от страна на управляващия орган на ОП „Конкурентоспособност“, банките и лизинговите дружества в

КАРЕ 9. ОДОБРЕНО ПРОЕКТНО ФИНАНСИРАНЕ ПО ОП „КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ“

Първите договори с бенефициенти по обявените през октомври 2007 г. открити процедури на обща стойност 66,5 млн. лв. са за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ на МСП по процедурите:

- технологична модернизация в предприятията – 131 одобрени проектни предложения при постъпили 306;
- покриване на международно признати стандарти – от подадените 291 проектни предложения са одобрени 181.

Източник: Министерство на икономиката и енергетиката.

страната. Подписаните рамкови споразумения с банките имат за цел да подпомогнат изпълнението на инвестиционните проекти на фирмите чрез осигуряване на целеви инвестиционни кредити при преференциални лихвени условия и ускорена процедура за одобряване на финансирането, съобразени с изискванията на ОП „Конкурентоспособност“. Банките вече въведоха специални кредитни линии, разработени съгласно Рамковото споразумение, за да отговорят на специфичните потребности на иновативните фирми: повишен риск при финансиране на иновационни проекти, бавна възвръщаемост при въвеждане на нов продукт или при стартиране на ново предприятие, както и необходимост от съфинансиране при работа по европейските програми и по Националния иновационен фонд⁴³.

Независимо от предприетите мерки фирмите продължават да регистрират **слаба активност при подаването на проектни предложения**, резултат от липсата на достатъчно информация и обучителни семинари във връзка с подготовката и изпълнението на проекти по програмите на

ЕС. Трябва да се гобавят мудното одобряване на плащанията и забавените парични преводи по банковите сметки на получателите, което изключително затруднява дейността на по-малките фирми, не разполагащи със свободен ресурс за финансиране на началната фаза на проектите⁴⁴.

ОП „Развитие на човешките ресурси“

Европейският социален фонд подкрепя развитието на научния потенциал у нас чрез ОП „Развитие на човешките ресурси“⁴⁵. След първия конкурс BG051PO001/07/3.3-02 „Подкрепа за развитието на докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени“, обявен през 2007 г., са одобрени 20 проекта.

Приключи вторият конкурс за проектни предложения по приоритетно направление 3 „Подобряване качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието“, основна област на въздействие 3.3.

⁴² Оперативна програма „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика 2007 – 2013 г.“, <http://www.eufunds.bg/>, <http://www.opcompetitiveness.bg/bg/index.html>.

⁴³ През 2008 г. 23 търговски банки са сключили рамкови споразумения за отпускане на кредити по проекти, финансирани по ОП „Конкурентоспособност“.

⁴⁴ Проектите по оперативните програми се финансират на принципа на възстановяване на одобрените разходи, няма авансови плащания по договорите или ако има такива, те са малък процент от общия бюджет на проекта.

⁴⁵ Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, <http://ef.misp.government.bg/bg/index.php> <http://www.eufunds.bg/>.

насоченост. Дори кандидатстването с проекти към националните фондове и оперативните програми не представлява атрактивна перспектива за реализация на иновационни проекти през 2009 г.

- Познават се сравнително добре възможностите, предлагани по линия на оперативните програми, по-конкретно ОП „Конкурентоспособност“. Основният проблем е липсата на капацитет за работа с инструментите на Структурните фондове – няма обособени екипи, които могат да подготвят и да изпълняват проекти.
- Възможностите, които се предлагат от програмите на равнище ЕС (Рамковата програма за конкурентоспособност и иновации, Седмата рамкова програма за научни изследвания и технологично развитие и др.), на практика не се познават.

Дялово финансиране

Една от достъпните възможности в развитите икономики за финансиране на иновативни фирми и внедряване на модерни технологии в съществуващи предприятия са фондовете за дялови инвестиции (venture capital/private equity funds). Огромен брой компании, постигнали успех, са започнали своето съществуване именно благодарение на подкрепата на фонд за дялови инвестиции. Не по-малко са и тези, подобрили значително рентабилността си в резултат на нова технология или рационализация, приложена благодарение на привличането на финансов инвеститор.

Липсата на висока активност на дяловото инвестиране в България се дължи на няколко фактора. На първо място е липсата на данъчни стимули за финансовите инвеститори, подкрепящи новосъздадени инова-

„Агванс Екуити Холдинг“ АД е първата българска компания за дялово инвестиране, аналог на популярните в САЩ и Западна Европа фондове за рисков капитал. Досега компанията е инвестирала в седем частни дружества в следните основни бизнес направления: **Високи технологии** (Система за мобилни разплащания и Доставка на интернет услуги); **Енергетика** (Възобновяеми енергийни източници, Енергийна ефективност и Доставка на съгъстен природен газ); **Земеделие** (Обработка на земеделски площи); **Недвижими имоти** (Развитие на индустриални, търговски и логистични площи).

Източник: Фондация „Приложни изследвания и комуникации“.

тивни фирми. Поради специфичния си характер инвестициите в нови технологии, особено в рамките на новосъздадени компании, имат по-дълъг хоризонт на възвръщаемост, а понякога претърпяват и провал. Възможността инвеститорите да ползват данъчни облекчения и да получат държавни гаранции по заеми, привлечени за нуждите на финансирането на иновативните фирми, са само част от инструментариума за стимулиране.

На второ място, но не и по важност, е **липсата на специално законодателство за създаване на местни български фондове за дялово инвестиране**. Подобно законодателство би трябвало да урежда принципни въпроси по набирането на капитал в специализирани дружества (фондове) с ясни критерии за инвестирането и връщането му след известен период (10 – 12 години). Инвеститорите, влагащи капитала си в подобни фондове, обикновено също ползват данъчни облекчения за периода на своята инвестиция. Типични инвеститори са притежателите на дългосрочен ресурс, сред които са пенсионните фондове и застрахователните компании. В България законодателството, регламентиращо дейността на пенсионните фондове и застрахователните компании, не позволява влагането на ресурс в инструменти, които не носят фиксирана доходност или не се търгуват на регулиран пазар.

В момента у нас оперират няколко чуждестранни фонда за дялово инвестиране, в чието ползване обаче попадат средни и големи съществуващи местни предприятия, като предлагат потенциални възможности за финансиране срещу дял от собствеността. Сред тези фондове отсъства типичен фонд за рисков капитал (venture capital fund), който да инвестира в създаващи се или проходащи компании с иновативен бизнес. В условията на глобална финансова криза интересът на групи дялови инвеститори към местния пазар със сигурност ще бъде ограничен, а влизането на фонд за рисков капитал в конкретни проекти в България е слабо вероятно да се случи. Същевременно българските пенсионни фондове непрекъснато акумулират нов ресурс, като алтернативите за неговото инвестиране в борсово търгувани финансови инструменти или банкови депозити далеч не са толкова привлекателни и доходносни.

Напълно реална и съвсем оправдана изглежда възможността със серия от законодателни и нормативни промени да бъдат осигурени условия за възникване на местни дружества, специализирани в дяловото финансиране на иновационни бизнес проекти, чийто инвестиционен капитал да бъде осигурен чрез ясен регламент за участието на български институционални инвеститори.

Перспективи

Инициативата JEREMIE⁴⁷

Мерките, подкрепящи новосъздадени технологични фирми, са приоритет на иновационната политика както на равнище ЕС, така и на регионално и национално равнище. Все още много държави, включително България, срещат трудности при постигането на тази цел. Стартирането на иновативни МСП е сериозен проблем, най-вече заради липсата на устойчиви процеси на трансфер на технологии и знание в рамките на институциите, занимаващи се с НИРД (университети, академии); слаба предприемаческа активност; трудности при оценяването на финансови и бизнес партньори. Международната практика показва, че отправна точка за създаването на ефективна култура за експлоатация на знание и успешно финансиране на иновационни проекти чрез рисков капитал е разработването и провеждането на мерки за подкрепа на предприемачите преди стартирането на бизнеса.

Приоритетна ос 3 „Финансови ресурси за развитие на предприятията“ от ОП „Конкурентоспособност“ е насочена към развиването на специални финансови инструменти за стимулиране на инвестиционната активност и предприемачеството на МСП. Предвидените интервенции ще предложат нови възможности на МСП за достъп до рисков капитал във финансови ниши, където традиционното банково финансиране липсва или е недостатъчно.

Дейностите по тази приоритетна ос са структурирани в две области на въздействие поради раз-

личния начин на финансиране:

- Подобряване на достъпа до финансиране на микро-, малки и средни предприятия чрез използване на инструментите на финансовия инженеринг – предимно револвиращи фондове. Инструментите за финансов инженеринг ще се изпълняват чрез създаването на холдингов фонд съгласно чл. 44 от Регламент 1083/2006. Европейският инвестиционен фонд ще поеме функциите на мениджър на холдинговия фонд в рамките на инициативата JEREMIE.
- Подкрепа за създаване или разширяване на дейността на мрежи от бизнес ангели в България чрез предоставянето на безвъзмездна помощ.

Инициативата JEREMIE (Съвместни европейски ресурси за микро-, малки и средни предприятия)⁴⁸ е на Генерална дирекция „Регионална политика“ на Европейската комисия (DG Regio) и на групата на Европейската инвестиционна банка (Европейския инвестиционен фонд и Европейската инвестиционна банка), насочена към подобряване на финансирането за МСП.

Ресурсите за JEREMIE се осигуряват от Структурните фондове на ЕС за програмния период 2007 – 2013 г., а средствата се предоставят от Европейската комисия на страните членки и техните региони. За участие в JEREMIE могат да кандидатстват националните и регионалните власти на страните член-

ки, които вземат и решенията по условията на JEREMIE – например инвестиционната стратегия и свързаните с нея финансови инструменти, обема на разполагаемите средства или избора на финансовата институция, управляваща дейностите по JEREMIE. Предвидените средства за реализацията на JEREMIE в България са 200 млн. евро, от които 1 млн. евро за подкрепа на дейността на мрежи от бизнес ангели.

Традиционно средствата от Структурните фондове на ЕС се изразходват преди всичко като субсидии под формата на еднократни плащания на проектна основа. Инициативата JEREMIE предлага нови възможности на страните членки и регионите за инвестиране и реинвестиране на средства от Структурните фондове при използването на набор от финансови инструменти вместо грантови схеми. Финансовите инструменти на JEREMIE се основават на експертния опит на групата на ЕИБ във финансирането на МСП, особено по отношение на гаранциите, рисковия капитал, секюритизацията⁴⁹ и кредитирането. Финансовите продукти на JEREMIE действат на пазарен принцип, като стимулират участието както на частни, така и на публични финансови институции, което е от ключово значение. Паричните средства по JEREMIE не се отпускат пряко на малките и средните предприятия (МСП).

Българска банка за развитие

Българската банка за развитие е създадена през април 2008 г. Финансовата институция е наследник на

⁴⁷ Оперативна програма „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика 2007 – 2013 г.“, <http://www.euifunds.bg/>, <http://www.opcompetitiveness.bg/bg/index.html>

⁴⁸ Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises, JEREMIE.

⁴⁹ Преобразуване на кредити и групи активи в ликвидни ценни книжа.

Насърчителна банка. Мисията на Българската банка за развитие е да подпомага българската икономика, като насърчава износа и подкрепя провеждането на икономическата политика на държавата по отношение на микро-, малките и средните предприятия. За изпълнение на своите цели и задачи Българската банка за развитие формира своя банкова група, включваща Българската банка за развитие (ББР), Националния гаранционен фонд (НГФ) и Фонда за капиталови инвестиции (ФКИ).

Деятелността на Българската банка за развитие и нейната банкова група се регулира от Закона за Българската банка за развитие. Основните дейности на Българската банка за развитие и свързаните с нея структури са:

1. Предекспортно пряко или непряко кредитиране на български микро-, малки и средни фирми при осъществяването от тях на експортни сделки.
2. Гаранционна дейност чрез създаване на Национален гаранционен фонд и подкрепа за стартиране и развитие на дейността на микро-, малките и средните предприятия в страната.
3. Дългосрочно инвестиционно кредитиране, което банката ще осъществява пряко или чрез търговските банки в България.
4. Рисково капиталово финансиране, което ще бъде насочено към малки и средни предприятия, регистрирани в България и с доказан потенциал за развитие, добро финансово състояние и стабилно, но не доминиращо присъствие на пазара.
5. Привличане и управление на средносрочни и дългосрочни местни и чуждестранни ресурси и грантове, предназначени за постигането на икономическите цели на развитието.

Национален гаранционен фонд

Националният гаранционен фонд е учреден през август 2008 г. като дъщерно дружество на Българската банка за развитие. Издаваните от него и ББР гаранции ще бъдат в подкрепа на микро-, малките и средните предприятия, регистрирани в Република България и отговарящи на критериите по Закона за МСП. Фондът ще гарантира до 50% от кредитите за МСП. Максималният размер на гаранциите, от които може да се ползва едно МСП или група от свързани фирми, е до 10% от капитала на Националния гаранционен фонд и не повече от 1 500 000 евро, което е в съответствие с разпоредбите за максимално допустима държавна помощ на ЕС (правилото „De minimis“). Сроктът на гаранцията и кредита ще бъдат равни, като максималният срок на гаранцията е 10 години.

„Национален гаранционен фонд“ ЕАД ще предоставя индивидуализирани гаранции на МСП – клиенти на търговските банки, както и портфейлни гаранции, с които ще споделя риска на търговските банки при отпускане на кредити на микро-, малки и средни предприятия, като това ще става по максимално опростени правила и процедури.

Фонд за капиталови инвестиции

Фондът за капиталови инвестиции е дъщерно дружество на Българската банка за развитие и предстои да бъде създаден през 2009 г. Неговата функция ще бъде да подпомага развитието на български малки и средни предприятия чрез предоставянето на рисков капитал. Деятелността на Фонда за капиталови

инвестиции ще се ръководи по приоритетите на банката и ще включва:

- Участие в капитала на местни малки и средни предприятия.
- Предоставяне на консултантски услуги във връзка с капиталовата структура на местни малки и средни предприятия, консултации и услуги, отнасящи се до преобразуване на предприятия.
- Консултантски услуги по инвестиции.
- Консултантски услуги по управление на пулове от ценни книжа на български малки и средни предприятия.

След приемането на България в ЕС броят на финансовите инструменти в подкрепа на научните изследвания и иновациите нарасна, значително се увеличиха публичните средства, предоставяни от двата национални фонда и ОП „Конкурентоспособност“. В същото време голяма част от фирмите продължават да разчитат на собствени средства и инвестиционни кредити за финансиране на иновационни проекти, което означава, че финансовата подкрепа от националните фондове и програми не се припознава като алтернатива на собственото финансиране и банковите кредити.

Отрицателната тенденция – **обърната структура на разходите за наука и иновации с преобладаващ дял на публичното финансиране** и незначителен обем на разходите от страна на бизнеса, се запазва и през 2008 г. Университетите и научноизследователските институти продължават да бъдат основните участници в програмите за наука и иновации на ЕС. На практика българският бизнес не осъзнава предимствата от участие в европейските програми и фондове и не ги използва пълноценно.

За да се повиши участието на бизнеса в националните и европейските фондове и програми, трябва да се акцентира върху мерки за изграждане на капацитет, развитие на качествени

консултантски услуги и опростяване на процедурите при кандидатстване (например кандидатстването по оперативните програми да стане интернет базирано, както при рамковите и

оперативните програми на ЕС, а едва при одобряването на даден проект и започването на преговори да се изискват документи с подпис и печат).

